

Az atlantizmus bástyái: Lengyelország és Románia kapcsolatai az Amerikai Egyesült Államokkal a 2020-as években

*The Bastions of Atlanticism:
American Relations of Poland and Romania in the 2020s*

Kozma Klementina – Stepper Péter

https://doi.org/10.47707/Kulugvi_Szemle.2023.4.7

Összefoglaló: Lengyelország és Románia volt a leginkább atlantista NATO-tag-állam az elmúlt évtizedekben, és a nagy földrajzi távolság ellenére számos kapcsolattal rendelkeztek az Amerikai Egyesült Államokkal. 2014 óta az európai biztonság jelentősége felértékelődött, és mindkét ország jelentős haderő-modernizációba kezdett, amely szintén több ponton is kötődött amerikai cégekhez. A gazdasági-kereskedelmi kapcsolataik azonban továbbra is szűkösek, a lengyel és a román társadalom mégis alapvetően pozitív színben látja Washingtont, és támogatja a hozzá való politikai-katonai elköteleződés fenntartását.

Kulcsszavak: Románia, Lengyelország, haderő-modernizáció, amerikai világrend

Abstract: *Poland and Romania were the most atlanticist NATO allies in the last decades, and despite the great geographical distance between these European states and the United States of America, they deepened their relations with the North American country in several fields. After 2014, the importance of European security increased, and both countries started significant army modernization programs, which were connected to American companies. On the other hand, the economic and trade relations remained underdeveloped, but still, the Polish and Romanian society favored good diplomatic relations with Washington, and supported the further strengthening of military-political relations.*

Keywords: *Romania, Poland, army modernization, American World Order*

Bevezetés

Már több mint másfél éve tart Oroszország háborúja Ukrajnában, és az európai biztonság jelentősége emiatt újból felértékelődött. Időről időre felmerül a kérdés, hogy a transzatlanti kapcsolatok miként alakulnak át a megváltozott

biztonsági helyzet hatására.¹ Egyes európai államok, például Franciaország, lazítani szeretnének az atlanti köteléken, és európai stratégiai szuverenitásról beszélnek,² míg mások kitartóan atlantisták, és a szövetség szorosabbra fűzését akarják elérni; ilyen az általunk vizsgált Lengyelország és Románia is. Kelet-Közép-Európában elsősorban ez a két ország jelenik meg az amerikai külpolitika horizontján stabil és megbízható partnerként, ami egyrészt a több évtizedes kitartó lengyel és román külpolitika eredménye, másrészt a geopolitikai elhelyezkedésüké, hiszen annak révén fontos szereplőnek minősülnek Washington szemszögéből. Jelenleg úgy tűnhet, hogy ez az elkötelezettség katonai értelemben fontos és megtérült, ugyanis a vizsgált országokba az orosz–ukrán háború kitörése óta jelentős katonai támogatás érkezett amerikai részről, mind a partnerségi, mind pedig NATO-keretek között.³

Másrészt viszont azt is látni kell, hogy kisebb-nagyobb hullámvölgyek mindig is mutatkoztak a kétoldalú kapcsolatokban, amelyeknek egyes szerzők nagyobb, mások kisebb jelentőséget tulajdonítottak. Az is tény, hogy az amerikaiak Ázsia felé fordulása (*Pivot to Asia*) jelentős stratégiai változást indított el,⁴ és sokan már azt várták, hogy Washington jóformán teljesen kivonul Kelet-Európából,⁵ s az számottevően befolyásolhatja a két ország atlanti kapcsolatait is. A változó amerikai külpolitika néha csapdahelyzeteket teremtett Varsó és Bukarest számára, és azokat eltérő megoldásokkal igyekeztek elhárítani. A tanulmányban nem foglalkozunk mélyebben a román és a lengyel atlantizmus eredeti történelmi okaival, hanem arra koncentrálunk, hogy a két ország vezetői a szövetség tagjaként miként viselkedtek, és milyen megfontolások vezérelhették őket az atlantista külpolitikájuk alakításában. Románia és Lengyelország atlantizmusának vizsgálatakor egy rövid kitérőt kell tennünk az Egyesült Államok Európa-politikájának elemzésére is. Mivel e szövetségi kapcsolatok Washington számára a világpolitikai érdekei fenntartását szolgálják, a szövetségalkotás dinamikáinak a megismerése is segít az értelmezésükben. Az ez utóbbiakkal kapcsolatos elméleti háttérhez Glenn Herald Snydernek a szövetségek természetéről szóló teóriáját használtuk fel annak érdekében, hogy válaszokat kapjunk a következő kérdésekre:

- Miért éri meg a NATO-n belül atlantista külpolitikát folytatni a román és a lengyel kormányoknak?
- Az amerikai külpolitika számára mekkora értékkel bír valójában a román és a lengyel atlantizmus?
- Miért éri meg az Amerikai Egyesült Államoknak a NATO szövetségi rendszer működtetése és a Kelet-Európa katonai biztonságáért hozott pénzügyi áldozatok?
- Amennyiben leértékelődik az USA vezetése szemében a térség, vajon akkor is fennmarad-e az atlantista külpolitika a vizsgált két országban?

A lengyel és a román atlantizmus (soktényezős) okainak komplexitása miatt nem várható jelentős külpolitikai reorientáció még akkor sem, ha az amerikai térségpolitika a jövőben számottevően meg is változik. Ám a két ország esetében ennek a feltételezése eltérő okokra vezethető vissza. Míg a lengyel középhatalmi reálpolitika folyamatosan igyekszik diverzifikálni a kapcsolatokat – vagyis Varsóban az amerikaiak fontos, de nem kizárólagos partneri szerepet töltenek be a tudatos stratégiai építkezésben –, addig a román intézményi befolyásszerzés logikája egyre nagyobb elköteleződést vetít előre Washington irányába.

A szövetségalkotás és a szövetségi viselkedés logikája

Számos elmélet foglalkozott a szövetségek eredetével,⁶ azok fenntarthatóságával és sérülékenységgel. A potyautas (*free-rider*) viselkedéstől, a magára hagyottságtól (*abandonment*) vagy az egyoldalú függéstől (*bandwagoning*) való félelemtől is megannyi tudományos írás született.⁷ A szövetségen belüli potenciális problémák megértése és előrejelzése nagyon fontos feladat, ha valaki külpolitikai prognózis akar adni. Vagyis érteni kell, hogy milyen lehetséges következményei adódhatnak egy ország számára, ha odaláncolja magát (*chain ganging*) egy felelőtlen szövetségeshez (ld. első világháború), vagy kimarad egy konfliktusból (*pass the buck*), és egy harmadik országtól várja, hogy megakadályozza a feltörekvő hegemon agresszióját (második világháború).⁸ A vizsgálódásunkat még ennél is jobban befolyásolja és relevánssá teszi a jelenleg is zajló orosz–ukrán háború és annak az államok egyéni, regionális és szövetségi biztonságára gyakorolt hatása. Mivel Lengyelország és Románia egyaránt egy háborúban álló ország közvetlen szomszédságában található, az esetükben a politikai párbeszédet jelentősen felerősítette egy esetleges eszkaláció lehetősége és annak a várható következményei.⁹

Az európai védelmi képességek azonban a hidegháborút követően javarészt leépültek, mondhatni, a legtöbb országra katonai téren jelentős amortizáció volt jellemző. A szükséges modernizáció folyamatát serkentették ugyan a 2000-es évek közel-keleti műveletei, de a valódi ébredést sokaknál csak a 2014-es krími annexió indította el, ami egyértelműen a reakciós európai megközelítést támasztja alá. A megkésettség mellett további gondot okoz, hogy Európa államainak az érdekei és motivációi számos kérdésben különböznek. Mindez sebezhetővé teszi a kontinenst, és lehetőséget biztosít más világpolitikai szereplők számára, hogy az eltérő európai stratégiai érdekek kihasználásával előnyt kovácsolhassanak maguknak.

Thomas Wright egy 2017-es könyvében¹⁰ pontosan erre a kérdésre tapintott rá, és arra kereste a választ, hogy vajon milyen hatásai lesznek Európa jövőjére az amerikai nagystratégiának, és mivel járna jobban Washington: ha kiaknázná a megosztottságot, vagy ha tompítaná azt. Az Egyesült Államok

speciális bilaterális partnerségei miatt – amelyeket külön-külön kötött több európai országgal is – azt feltételezzük, hogy nem az egységes európai döntések megszületésében érdekelt. A második világháború óta Washington, egyedülálló módon, szinte minden jelentős európai politikai kérdésbe bevonták, és ma már alig találunk olyan szférát, ahol az amerikai érdekek ne jelennének meg. Wright érvelése szerint az európai államok közötti feszültségek és érdekellentétek viszont az Egyesült Államok jelenléte nélkül nagy eséllyel kudarcokkal végződnének. Így továbbra is kérdés marad, hogy mi Washington valós célja: előny-szerzés vagy szoros együttműködés?

E külpolitikai dilemma kapcsán úgy véljük, hogy az amerikai nagystratégiai, illetve a befolyásövezetek fenntartását érintő kérdésekben – elsősorban politikai-katonai téren – a szoros együttműködést várja el az Egyesült Államok az európai partnereitől. Erre jó példát szolgáltatnak a Trump-adminisztráció alatti éles kritikák vagy a Biden-elnökségnek az ukrajnai háborúhoz történő hozzájárulásra vonatkozó kvázi felszólítását. Ugyanakkor gazdasági és technológiai téren egyértelműen az előny megszerzése és fenntartása az USA elsődleges célja. Egy hosszú távú tervezés szempontjából éppen ezért fontos kérdés lehet, hogy megéri-e a saját előnyeit úgy megvalósítani, hogy közben a hagyományos szövetségesei (Európa) helyzetét a világpolitikai színtéren jelentősen csorbítja.

A 2008-as világgazdasági válság megtorpanást idézett elő az amerikai gazdaságban, amelynek a mértékét az egész világ megérezhette. Az akkori krízis hatásai azonban a leginkább az európai kontinenst és azon belül is a kelet-európai régiót érintette. A legkevésbé ugyanakkor az afrikai kontinensre és Kínára volt hatása, néhány évvel később pedig azt láthattuk, hogy a kínai gazdaság növekedése exponenciálisan megugrott, és komoly kihívás elé állította nemcsak az Egyesült Államokat, hanem Európa számos országát is. Ezzel a folyamattal, mondhatni, elkezdődött egy új világrend kialakulása, amelyben Kína az Egyesült Államok potenciális vetélytársaként került fel a nemzetközi színtérre. Ráadásul Moszkvára az amerikai külpolitikai fókusz Ázsia felé fordulása és a gyenge európai ellenállási képesség egyaránt motiváló tényezőként hatott a saját érdekeinek a Fekete-tenger térségében történő érvényesítésére. A 2010-es évek közepére tehát kirajzolódott egy régi-új verseny a befolyási övezetek megszerzéséért és megtartásáért. A továbbiakban röviden áttekintjük, hogy egy átalakuló világrendben milyen szövetségi logikát követhetnek az államok a saját érdekeik megvalósulása céljából.

A jelen tanulmány megírásakor a hidegháborút követő szövetségalkotás dinamikájára voltunk kíváncsiak, továbbá arra, hogy milyen megfontolások jutottak érvényre az általunk kiválasztott országok politikai döntéshozatala során. Ehhez elsősorban a Glenn Snyder által vizsgált¹¹ biztonsági dilemmák kialakulását vesszük alapul, a szövetségi keretek között, de a játékelméletek által nyújtott feltevések alapján azt is feltárjuk, hogy Lengyelország és Románia döntéseit milyen fő tényezők befolyásolták.

Ha abból a feltevésből indulunk ki, hogy az egyes államok béke idején sem lehetnek biztosak abban, hogy a többiek szándékai barátságosak maradnak, akkor talán könnyebben megértjük, hogy a volt szocialista országok miért fordultak szinte kivétel nélkül alig pár év leforgása alatt a nyugati integráció felé. Hasonló gondolatmenet alapján térünk ki érintőlegesen arra is, hogy Oroszországnak a NATO-val kapcsolatos megközelítéseit miért befolyásolta a vizsgált két ország szövetségi dinamikája. A realista elmélet szerint az államokat alapvetően az egymással szembeni bizalmatlanság jellemzi, és a saját túlélésük számít az elsődleges céljuknak, ezért a védelmi motivációik szükségszerűen növekedni fognak. E motiváció következtében nem csupán a békés célú védelmi képességeik fejlődnek, hanem egyben az elrettentési és a támadó is.

A biztonsági dilemma kulcseleme éppen e folyamatokra vezethető vissza. Ahogy az államok egymáshoz mérten fokozzák a képességeiket, a fegyverkezés könnyen egy öngerjesztő versengésbe csaphat át, amely aztán könnyedén fegyveres konfliktusba sodorhatja őket.

Snyder szerint¹² az államok három módon növelhetik az erejüket. Egyrészt fegyverek révén, másrészt területnöveléssel, harmadrészt pedig szövetségalkotással. Ez utóbbira jelentős befolyással van többek között az is, hogy a világrend éppen milyen „szakaszában” van, tehát unipoláris, bipoláris vagy multipoláris rendszer jellemzi, mivel a szövetségalkotás dinamikája annak megfelelően változik. Mi most csak a multipoláris rendszerben történő szövetségi dinamikák jellemzőire térünk ki.

Szövetségek kialakulásakor a biztonsági dilemma az ún. szövetségi „játék” során általában két fázisra bomlik. Az elsődleges, amikor a szövetség kialakulófélben van, a másodlagosban pedig már létrejött. Az e két szakaszra történő felosztást az teszi szükségszerűvé, hogy az államok érdekei és azok mentén a döntései is változhatnak, miután egy szövetség tagjaivá váltak, tekintettel arra, hogy külső és belső tényezők egyaránt befolyásoló erővel bírhatnak. Ilyen értelemben az egyik állam döntése hatással lesz egy másikéra. A szövetségalkotás dilemmája tehát – mint kérdéskör – a logikai menete tekintetében az ún. fogolydilemmához kapcsolódik, amelynek célja a társadalomtudományi kutatások során elsősorban az, hogy szemléltesse a mások által hozott döntéseknek a sajátjainkra vonatkozó pozitív vagy negatív hatását. A Neumann János és Oskar Morgenstern által 1944-ben publikált játékelmélet¹³ egyik kulcstkérdése is alapvetően arról szól, hogy az egymástól való függési viszony milyen döntésekre sarkallja a szereplőket. A két tudós feltevése, hogy az államok a saját hasznosságfüggvényüket próbálják maximalizálni, ezért a döntéseiket a haszon maximalizálásának a figyelembevételével hozzák meg. Ha ezt a szövetségek esetére vetítjük, abból az derül ki, hogy az államoknak általában két kiemelkedő céljuk van egy szövetséghez való tartozással. Egyrészt a legerősebb szövetség tagjai válnak szeretnének, hiszen annak keretében nagyobb esélyt kap a biztonsága

garantálására, másrészt minél több profitra kívánnak szert tenni annak részeseiként, tehát a lehető legkevesebb veszteséget elszenvedni.

Egy adott országnak egy szövetségben elfoglalt helyét és szerepét két részre bontva elemezhetjük. Snyder a könyvében¹⁴ e felbontás az általános és a különleges érdekek elkülönítése érdekében szerepel, mi azonban inkább elsődleges és másodlagos szempontokként értelmezzük. Az elsődleges szempontok tekintetében a földrajzi elhelyezkedés determinisztikusnak is tekinthető. Mivel az állam geopolitikai helyzetéből adódóan a környezet által teremtett keretek lehetőségeket és kihívásokat egyaránt teremthetnek, ezért e tényezők szükségszerűen visszaköszönek a nemzeti és a stratégiai érdekek meghatározásánál. Másodlagos szempontként viszont figyelembe kell venni azt is, hogy az érdekek időről időre ütköznek, az államok konfliktusba kerülnek egymással, és kialakul egyfajta egymáshoz igazodás is a nemzetközi rendszerben. Az igazodásnak több módja is szövetségre lépést eredményezhet. A területi alapon szervezett szövetségek jellemzően új területek meghódítása vagy éppenséggel az „életben maradás” érdekében születnek, de beszélhetünk ideológiai alapon kialakuló szövetségekről is. Jó példa ez utóbbira az általános feltételezés, miszerint demokratikus államok jellemzően könnyebben szövetkeznek demokratikus államokkal.

Multipoláris rendszer esetében, ha az államok megközelítőleg hasonló erővel bírnak, akkor szövetségesek keresése nélkül is biztonságban érezhetik magukat, ha azonban van egy-két olyan szereplő, amelynek az ereje valamelyest kiemelkedik a többiéhez képest, az előbb vagy utóbb szövetkezési reakciót fog kiváltani. Vagy az erősebb szárnyai alá csatlakoznak az érintett államok, vagy azal szemben egyesítik az erőiket. Egy ilyen szövetség előnye, hogy a benne részt vevő állam biztonsági garanciái nőnek, ugyanakkor a fenntartása költségekkel és döntéskorlátozással is párosul.

Egy pillanatra kanyarodjunk vissza az említett játékelméletekhez, pontosabban a fogolydilemmához, amelyben lényegében két vádlott vallomásáról van szó, akik nem ismerik a másikuk által elmondottakat, de a döntésük nagyban befolyásolja mind a saját, mind pedig a másik vádlott helyzetét. Az államok esetében Snyder¹⁵ ezt a folyamatot az arányok segítségével a következőképpen vázolta fel:

- abban az esetben, ha az államok tartózkodnak a szövetségre lépéstől – 3:3
- abban az esetben, ha A állam szövetkezik, de B nem – 4:1
- abban az esetben, ha B állam szövetkezik, de A nem – 1:4
- abban az esetben, ha mindenki szövetkezik – 2:2

A fenti arányokból kiderül, hogy a legelőnyösebb egy állam számára, ha úgy tud szövetkezni, hogy a többiek közben nem teszik ezt. A mi esetünkben ez újabb elméleti kérdéseket vet fel. Egyrészt azért, mert bizonyos esetekben

A állam számára fontos, hogy B is ugyanannak a szövetségnek a tagja legyen. Például a 2000-es évektől Románia aktív szószólója a balkáni és a kelet-európai NATO-bővítésnek. Másrészt viszont az az amerikai külpolitikával kapcsolatos tapasztalat, hogy azokban a térségekben, ahol kiemelkedő stratégiai érdekei vannak, bilaterális egyezmények révén külön-külön lép stratégiai partnerségre az érintett államokkal. Ilyen kétoldalú megállapodás eredményeként vált kiemelkedő partnerévé Lengyelország és Románia is, amit a továbbiakban vázolunk.

A lengyel atlantizmus gyökerei

Lengyelország évszázados geopolitikai dilemmája, hogy az eddigi államalakulatai során soha nem volt elég nagy ahhoz, hogy valódi európai középhatalommá váljon, de a kelet-közép-európai térségen belül sokkal nagyobb népszerűségű, és több erőforrással rendelkezik annál, minthogy besoroljon a régió kisállamai közé. A német és a szovjet/orszós tér közé ékelődött ország számára biztonsági kérdés is egyfajta stratégiai mélység elérése, így egzisztenciális érdeke a középhatalmi státusz megszerzése, hiszen úgy látja, kisállamként nem garantálható a függetlensége, illetve a csorbítatlan szuverenitása.

A történeti előzményei során a lengyel államot multietnikusság és decentralizáltság jellemezte (Lengyel–Litván Unió), a nagy kiterjedése ellenére kevésbé hatékony volt, középhatalmi szerepet pedig akkor tudott betölteni, amikor a környező államok (Németország/Poroszország, Oroszország, Svédország, Magyarország) válságba kerültek. Poroszország és Oroszország 18. századi megerősödésével és a „nemesi anarchia” lengyelországi megerősödésével azonban a nagyhatalmi szerepnek leáldozott, s azt az állam elkerülhetetlen felosztásai követték (1772, 1792, 1795, 1815). A 19. századi lengyel elit hozzászólt az ország feldaraboltságából fakadó politikai léthez, így egyrészt jelentős tudást halmozottak fel azokkal a hatalmi központokkal kapcsolatban, ahová kerültek (főleg orosz és osztrák viszonylatban), másrészt jól szervezett diaszpórapolitikát folytattak más fővárosokban (Párizsban, Londonban, Torinóban).

A 20. századra a lengyel államiság helyreállítása és védelme szempontjából három jelentős cél alakult ki:

- külső garantőrök keresése Lengyelország fennmaradásához;
- elég önerőre szert tenni ahhoz, hogy megakadályozzanak egy olyan új felosztást, amelynek az alapja a német–orszós egyetértés lenne;
- a német és az orosz állam politikai és területi egységének a felbomlasztása.

A lengyel állam a 2008-as grúz–orszós háború, majd a 2010-i szmolenszki tragédia, valamint a 2014-es orosz–ukrán háború nyomán, illetve a történelmi tapasztalatai következtében egyre élesebb oroszellenes irányt vett. Közben a NATO intézményében egy minden korábbinál biztosabbnak tűnő külső

garantőrre tett szert, a geopolitikai helyzetét egyéb eszközökkel is igyekezett biztosítani.

Varsó a NATO-n belül egyértelműen Washington mellett kötelezte el magát: ez már a 2003-as iraki invázió során is világos volt, amelyben a lengyelek adták az egyedüli partraszálló erőt a briteken és az amerikaiakon kívül. Emellett a haderőfejlesztésük is elsősorban amerikai eszközökre támaszkodik, ami hagyományosan jó kapcsolatot von maga után a mindenkori amerikai kormánnyal (a mostanival éppúgy, mint Donald John Trumpéval, aki nem véletlenül tartotta Varsóban a programadó beszédét 2017 júliusában).

A lengyelek úgy érezhetik, hogy a 2022-ben kitört orosz-ukrán háború az Oroszországgal szembeni korábbi álláspontjukat igazolja. „Mi megmondtuk” – üzenhetné Európának és részben az USA-nak is. Mindezt nemcsak az oroszokkal kapcsolatos „előérzeteik” támasztják alá, hanem a 2009 óta támogatott uniós lépések is, kifejezetten a keleti partnerség keretében, amely a lengyel diplomácia aktivitása nélkül nem jöhetett volna létre.¹⁶

A lengyelek jelenleg morális és katonapolitikai tekintetben is előnyös helyzetben vannak, hiszen katonailag jól, erkölcsi értelemben pedig helyesen ítélték meg a konfliktust. Ennek egy része természetesen csak megfelelő és taktikus kommunikáció, de az európai országok közvéleményében és a civil társadalomban ez jelentős hatást gyakorol, és tényleges befolyásra váltható, amit a lengyelek nem is fognak elmulasztani.

A lengyel középhatalmi törekvések megvalósítására, amelyeket korábban mindig akadályozott a szomszédok túlereje vagy a lengyel állam gyengesége, most megfelelőnek tűnik az alkalom: az új berlini kormány megosztott és kapkodó, Moszkvának pedig évtizedes problémát fog jelenteni a háború és a szankciók anyagi terhe, s erkölcsileg teljesen megsemmisítette magát Európa szemében. A jelen helyzetben Varsó számára az orosz-ukrán háború egzisztenciális kérdés: egyszerre testesíti meg azokat a fenyegetéseket (orosz agresszió, német-orosz együttműködés), amelyek a lengyel állam létezésére az elmúlt ezer évben folyamatosan a legnagyobb kockázatot jelentették. Az ország vezetése a mostani krízist úgy értékeli, mint lehetőséget a saját biztonsági környezetének a megerősítésére, amely néhány hónapig, legfeljebb egy évig fog tartani („most vagy soha” pillanat).

Lengyel katonai beszerzések

A lengyel haderő állapota a 2022-es orosz-ukrán háború előtt

Lengyelország GDP-je 2019-ben 590 milliárd dollár, amelyből a védelmi kiadások 12 milliárdot tettek ki. Ez a következő évben a járvány és a 3,65 százalékos GDP-csökkenés ellenére 13 milliárd dollárra nőtt. A fegyveres erők aktív

állománya 114.000 fős, ebből 58.000 a szárazföldi haderő, 6.000 a tengerészet, 14.300 a légierő és 3.150 fő a különleges erők kötelékébe tartozik. A félkatonai alakulatokban hetvenötezen teljesítenek szolgálatot.¹⁷

Lengyelország a szovjet időkből maradt számos harckocsival és páncélozott harcjárművel (232 db átalakított T-72 és 329 db T-72A, valamint 1252 db BMP-1) rendelkezett, de már megkezdődött a nyugati alternatívák beszerzése. A megvásárolt, illetve kifejlesztett eszközök között 247 darab Leopard harckocsi (főleg 2A4), 359 darab Rosomak gyalogsági könnyű harcjármű és 300 darab Rosomak páncélozott harcjármű, 30 darab amerikai Maxxpro és 40 darab Cougar is szerepel. A páncéltörő és a tüzérségi fegyverek terén többségében a 9K11 típusú régi szovjet gránátvetők, valamint a 122 mm-es Gvozdgyika önjáró tarackok voltak rendszerben, de már vettek néhány modernebb, 155 mm-es Krab önjáró tarackot is, amely a koreai K9, illetve a brit és francia tarackok Lengyelországban gyártott változata. Részben (250 darab) M1A2 Abrams harckocsik váltják majd le a lengyel T-72-eseket, de további Leopard harckocsikat is terveznek venni a meglévő 2A4 típus mellé.¹⁸

A forgószárnyas légi járművek tekintetében 28 darab Mi-24-es támadó helikopterre, 6 darab Mi-14-esre és 4 darab Mi-2-esre támaszkodnak. Eddig a légvédelmi eszközök terén is a szovjet technika dominált (227 db föld-levegő rakéta, főleg 9K33 Osza; 270 db légvédelmi ágyú, főleg ZSZU-23-4; valamint az SZ-200-as légvédelmi rendszer), amelyet a Patriot és a norvég-amerikai NASAMS rendszerre igyekeznek leváltani.

A légierő gerincét sokáig a MiG-29-es vadászgépek adták, de azokat mára nagyobb százalékban F-16-ok váltották fel. A kiképzésre szolgáló Szu-22-es gépek cseréje is esedékes lett, ezért szóba kerültek az amerikai mellett olasz és svéd alternatívák is, de eddig az olasz változat tűnik a befutónak. Jelenleg már 8 darab, az olasz Leonardo által gyártott M-346 Master oktatórepülő található a lengyel légierőben.¹⁹

A haditengerészet csak egyetlen, ráadásul egy 1970-es években kifejlesztett, Kilo osztályú tengeralattjáróval, két Oliver Hazard Perry osztályú régi amerikai fregattal és néhány, a parti őrség által használható járőrhajóval, valamint aknaszedőkkel rendelkezik.²⁰

Ukrajna támogatása

A lengyel katonai beszerzéseket időszerűvé tette az is, hogy Varsó jelentős mennyiségben adott át fegyvereket Ukrajnának. Többek között szinte a teljes T-72-es harckocsikészletüket (230 darabot), s annak további variánsait (mint a PT-91-es harckocsi) és 54 darab lengyel gyártású Krab önjáró tüzérségi eszközt.²¹

A NATO-n belül elsőként Varsó szorgalmazta, hogy adjanak Ukrajnának MiG-29-es vadászgépeket azok az országok, amelyek még rendelkeznek azokkal. Maguk a lengyelek korábbi keletnémet MiG-eket adtak át Berlin engedélyével, valamint a saját készletükből néhányat, ezért azokat is mielőbb pótolniuk kell.²²

Haderő-modernizáció 2022 után

Varsó, részben az orosz-ukrán háború miatt, 250.000 főre akarja növelni az aktív katonai állományát, s 50.000-re a tartalékosok számát, a GDP-nek pedig legalább 4 százalékát szándékozik honvédelemre költeni.²³

Az egyik legnagyobb jövőbeni lengyel beruházás a dél-koreai K2 harckocsi és a K9 önjáró tüzérségi eszközök megvásárlása lehet. Varsó bejelentette, hogy megállapodtak arról, hogy ez első 120 darab K2 harckocsi Dél-Koreából érkezik, de többi 820-at már Lengyelországban fogják legyártani.²⁴ Emellett egyezség született további 672 darab K9 Thunder tüzérségi eszköz beszerzéséről is.²⁵

A lengyel légierő jövőjét a megvásárolandó 32 darab F-35-ös vadászgépre,²⁶ ezenkívül további 48 darab dél-koreai FA50-es vadászgépre²⁷ tervezi építeni Lengyelország. A gyalogság légi támogatását nagyobb részben amerikai AH-64E Apache támadó helikopterekkel és néhány olasz többfunkciós AW149 helikopterrel kívánják megoldani.²⁸

Jelentős változásnak számít a lengyel haderőben a rakéta-sorozatvetők beszerzése. Először amerikai HIMARS rendszert akartak vásárolni, de miután kiderült, hogy Washington nem fogja a lengyelek által elképzelt időkereten belül leszállítani az 500 darab M142 HIMARS eszközt, 2022 októberében úgy döntöttek, hogy ismét Dél-Koreával állapodnak meg, ez esetben 288 darab K239 Chunmoo megvásárlásáról, amelyeket a következő 5 évben fog a koreai partner a rendelkezésükre bocsátani.²⁹

Költségek és fenntarthatóság

Számos kritika is megjelent a lengyel haderő-modernizációval kapcsolatban. A beszerzéseket eddig az jellemezte, hogy azok politikai döntés eredményeiként történtek. Így az M1A2 és a Bayraktar drónok vásárlása kapcsán sem írtak ki pályázatot, és nem versenyeztették meg a gyártókat, ezáltal eleve nem is került fel a „mentális térképükre” a politikai partnereik által ajánlottól eltérő, akár költséghatékonyabb (pl. német) megoldás. Ez alól kivételt jelent a Szu-22-es kiképzőrepülők cseréje: azok esetén megversenyeztették az olasz, svéd és amerikai gyártókat.

Emellett a legfőbb gond, hogy ha a romló gazdasági helyzet ellenére tényleg eléri a GDP-arányos 2,5 százalékos védelmi költségvetést (ez most 2,2%),

akkor mindent ebből az évi 15 milliárd dolláros büdzből kell finanszírozniuk: egy 250.000 főre duzzadt haderő személyi és szervezeti költségeit, továbbá a beszerzések árának a törlesztését.

Ha csak a nagy tételeket nézzük, már azt láthatjuk, hogy a megvásárolandó Apache helikopterek ára 12-15 milliárd dollár körül mozog, az olasz helikopterek 1 milliárd dollárba kerültek. Az M1A2-beszerzés 6 milliárd dollárt tett ki, az F-35A vadászgép vásárlása 4,6 milliárd, a koreai FA50-es vadászgépeket 3 milliárd dollárt. A koreai K2-es harckocsikról és K9-es önjáró tüzérségi eszközökről szóló szerződés nagyjából 6 milliárd dolláros költséget jelentett. A Patriot rendszer 4,75 milliárd dollárba került, a koreai rakéta-sorozatvetőkért 6 milliárd dollárt kellett fizetni. A Leopardok felújítása és továbbiak vásárlása is legalább 1-2 milliárd dollárt jelent.³⁰

Ha a sokféle katonai beszerzést leegyszerűsítjük a számok szintjére, akkor a legnagyobb összeget, több mint 30 milliárd dollárt, amerikai cégeknek fizettek a lengyelek; a második helyen Dél-Korea áll, hozzávetőleg 20-25 milliárd dollárral – az európai (német, olasz, török stb.) beszállítók pedig csak őket követték.

Lengyelország védelme szempontjából kedvező, hogy több olyan döntés is született, amely révén megerősödött a védekezési lehetősége, mégsem nem igényelt részéről jelentős ráfordítást. Ugyanis az amerikaiak a NATO keretében két Patriot rendszert telepítettek az ország területére, 50 km-re az ukrán határtól,³¹ a NATO–Oroszország-alapokmány érvénytelenítése esetén pedig elhárul az akadály az állandó csapatállomásoztatás elől: az USA katonai bázisokat építhet ki lengyel területen. Korábban néhány ezer főt számláló amerikai dandárokban gondolkodtak Varsóban, de ez az ambíció mostanra jelentősen megnövekedett, sőt egyes politikai pártok még abban is reménykednek, hogy a németek tétlensége vagy vonakodása esetén Washington amerikai nukleáris fegyvereket telepíthet hozzájuk. Egy ilyen döntés amerikai részről jelenleg elég valószínűnek tűnik. Emellett az is növeli a térség (így természetesen Lengyelország) biztonságát, hogy a NATO-tagállamok harccsoportoknak a közép-európai térségbe való telepítéséről döntöttek.

A lengyel katonai beszerzések politikai háttere

Az amerikaiaktól származó eszközök mindig politikai feltételekkel jönnek. Hiába vonzó egy F-16-os vadászgép beszerzésére vonatkozó ajánlat, amelyhez akár jelentős amerikai tőkeberuházást is garantálnak, ha az annak működtetéséhez szükséges rakétát, lőszeret, szoftvert vagy akár a javítási képességet csak bizonyos politikai feltételek teljesítése esetén veheti meg a mindenkori lengyel kormány. Ezekről az elvárásokról nem mindig kell tartani, de az elmúlt 10 év folyamán az két okból is indokolt volt. Egyrészt a Trump-időszak politikai üzenetei bizalmatlanságot ébresztettek Varsóban, másrészt a kormányzó Jog és

Igazságosságnak (*Prawo i Sprawiedliwość*, PiS) a Nyugattal szembeni konfrontatív politikája olyan helyzetet teremtett, amely a mégoly baráti atlanti kapcsolatok egére is felhőket hordott össze.

Ezt az érvrendszert támasztja alá, hogy amikor hirtelen kellett egyes eszközök beszerzéséről gondoskodni, mert az elődeiket túl gyorsan adták át Ukrajnának, akkor nem mindig az amerikai alternatívák felé fordult a lengyel kormány. A koreai harckocsi és tüzérség, valamint a szintén „koreai” rakétatüzérség (HIMARS-alternatíva) beszerzése nagyobb mozgásteret biztosít Varsónak az eszközök jövőbeni lehetséges felhasználására, mint az amerikai verziók. Az is szempont volt, hogy a NATO-tagállamok tömeges megrendelése miatt a tengerentúli cégek nem tudták volna a megrendelt mennyiséget időben leszállítani. Továbbá fontos látni, hogy az amerikaiak még soha senkinek nem adtak beszámítási ajánlatot (*offset proposal*) az Abrams harckocsikhoz, tehát azok esetében nem lehetett olyan forgatókönyvvel számolni, mint az F-16-os vadászgépek beszerzésekor, amely a politikai kapcsolatok javításán túl gazdasági hasznokat is eredményezett az országnak. Dél-Korea ellenben hajlandó volt jelentős gyártókapacitásokat telepíteni a lengyelekhez, és a Hyundai Rotem, valamint a Hanwha eszközök nagy részét már ott fogják legyártani és összeszerelni.

Az amerikai–lengyel gazdasági és politikai kapcsolatok jelentősége

Lengyelországban 2-4 százalék között mozgott az Egyesült Államokkal folytatott árukereskedelem (export+import) aránya az elmúlt évtizedekben. Általánosságban nem mondható el, hogy az amerikaiakhoz fűződő kereskedelmi kapcsolatok kimagaslóan fontosak lennének, főleg az EU-tagállamokkal zajlóval összevetve.

A lengyel árukereskedelmen belül 2016-ban az export nagysága 200 milliárd, az importé pedig 190 milliárd dollár körül járt. 2020-ban pedig a kivitel elérte a 250 milliárdot, ám már 255 milliárdért importáltak árukat, vagyis a külkereskedelmi mérleg deficitessé lett.³²

A lengyelek 2016-ban nagyjából 5 milliárd dollár értékben exportáltak árukat az Egyesült Államokba, ez 2020-ra már 7 milliárd dollárra növekedett, miközben az import 5,5 milliárdról 8 milliárdra bővült. Összehasonlításként: az elmúlt időszakban a britek nagyjából 60 milliárd dollárnyi amerikai terméket importáltak, és ugyanolyan mértékben adtak el az USA-nak brit árukat. A franciák esetében ez a következőképpen alakult: 35-45 milliárd dolláros export és 30-40 milliárdos import.³³ Tehát ha pusztán a kereskedelmi adatokat nézzük, akkor a britekkel való árucseré nyolcszor annyira fontos Washington számára, mint a lengyelekkel folytatott, de még a franciák is ötször akkora mértékben kereskednek az amerikaiakkal, mint Varsó. Hazánk körülbelül 3,5 milliárd dollárnyi árucikket exportált,

és 2 milliárd dollár³⁴ értékben importált termékeket az Egyesült Államokból. Azaz a lengyelek még nálunk is csak alig több mint kétszer nagyobb mértékben kereskedtek vele. Ebből az következik, hogy Washingtonnak nem Varsó a legfontosabb európai kereskedelmi partnere, de a lengyelek sem az amerikaiakkal bonyolítják le a legtöbb árukereskedelmi ügyletüket.

Érdekes referenciapontként szolgálhatnak az előbbieket megítéléséhez az orosz–lengyel kereskedelmi kapcsolatok. Azt feltételezhetnénk, hogy Varsó következetesen törekedett arra, hogy a Moszkvának való importkitettséget jelentősen csökkentse. Ennek ellenére is azt látjuk, hogy 2016-ban 10 milliárd dollár értékű volt a lengyelek Oroszországból származó importja, 2018-ban nagyjából 20 milliárd értékben vásároltak onnan termékeket (főleg energiahordozókat), ami 2020-ra ismét 10 milliárdra esett vissza. Viszont a háború kitörése utáni újabb energiaár-robbanás miatt 2021-re újra 20 milliárd dollár körüli értékre növekedett, miközben a lengyel kivitel végig 6-8 milliárd dollár között mozgott Moszkva irányába.³⁵ Az import értéke 2022-ben 17 milliárd,³⁶ az exporté pedig 5 milliárd dollár alá csökkent.³⁷

A 2016–2020-as időszakban a németektől érkezett kb. 43 milliárd dollár értékű import 56 milliárdra nőtt, az export viszont 53-ról 73 milliárdra bővült. A franciáktól nagyjából 9 milliárd dollárnyi import származott, s hozzájuk 15 milliárd értékben exportáltak a lengyelek. A britek esetében a megközelítőleg 5 milliárd dolláros importhoz 15 milliárd dollárnyi export társult. Jól látszik tehát, hogy az európai partnerekkel való kereskedelem járult hozzá a legnagyobb mértékben a lengyel külkereskedelmi mérleg deficitjének a csökkentéséhez.³⁸

Ha a tágabban vett amerikai érdekszférába tartozó partnerekkel való lengyel kereskedelmi kapcsolatokat nézzük, akkor ott is találhatunk jelentős szereplőket. A legfontosabb közülük Dél-Korea, ahonnan 2016-ban még csak nagyjából 3 milliárd dollár értékben, 2022-ben viszont már 8 milliárd dollárért importáltak a lengyelek termékeket (köztük jelentős mértékű haditechnikát). Cserébe viszont alig 500-700 millió dollárnyi árut adtak el Koreába. A Japánnal folytatott kereskedelem terén az onnan vásárolt termék értéke a 2016-os kb. 3 milliárd dollárról 2020-ra 4,5 milliárd dollárra nőtt, de az oda exportáltaké is csak 500-700 milliárd dollár volt ugyanebben az időszakban.³⁹

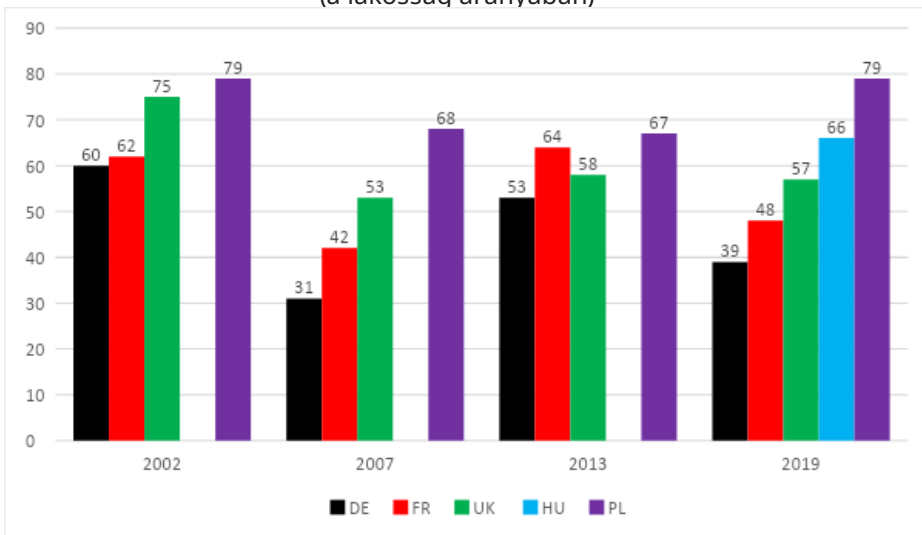
Az lengyel kereskedelmi kapcsolatok az amerikaiak nagy riválisával, Kínával is egyre jobbak: 25 milliárdról 35 milliárd dollárra növekedett az import – de érthető okokból az export nem éri el a 3 milliárdos szintet sem.

Ha a most divatos „új hidegháborús” narratíva mentén kettéválasztjuk a lengyel külkereskedelmet, akkor érdekes következtetésekre juthatunk. Azt látjuk, hogy Kínából és Oroszországból együttesen 55 milliárd dollár értékben vásároltak – ez a teljes (255 milliárdos) importjuk 20 százaléka –,⁴⁰ miközben a két országba eladott lengyel termékek ára nem érte el a 10 milliárd dollárt, azaz

az összexportjuk alig 4 százalékát tette ki. Az USA és a nem európai partnerei (Dél-Korea, Japán) egyre fontosabbak Varsó számára, de az onnan származó import összességében is épphogy meghaladta a 20 milliárd dollárt, az export pedig a 8 milliárdot. Európával igen intenzíven kereskedik Varsó: a német-francia-brit piacról származó áruk értéke együtt 70 milliárd dollárt tett ki, a lengyel kivitel pedig a 103 milliárd dollárt (a teljes export 42 százalékát) is meghaladta.⁴¹ Mindezek alapján jól látszik, hogy Varsó számára a legfontosabb kereskedelmi partner Németország, Kína, Oroszország, Franciaország, az Egyesült Királyság, és csak utánuk jön az Egyesült Államok, Dél-Korea és Japán.

Az alacsony mértékű gazdasági kapcsolatok ellenére kimagaslóan jók a politikai és a társadalmi kapcsolatok, amit nagyban segít, hogy a lengyel közvélemény az európai átlagnál kedvezőbben ítéli meg az amerikaiakat.

1. ábra
Az Egyesült Államok kedvező megítélése egyes európai országokban
(a lakosság arányában)⁴²

Az amerikaiak pozitív megítéléséhez több minden hozzájárul. Egyrészt, a szomszédos németektől és oroszoktól eltérően, az amerikai nagyhatalmiság nem jelentett fenyegetést a lengyel szuverenitásra. Sőt, a lengyelek az amerikaiak által működtetett szabályalapú világrendben látják a garanciát arra, hogy nem sérül a hazájuk területi integritása. Az amerikai liberális rend „szürRealizmusának”⁴³ értelemszerűen ára van, de azt a lengyel politikai pártok hajlandók megfizetni, és a társadalom sem elutasító azzal kapcsolatban.

A román atlantizmus gyökerei

A román állam létrejött a több évszázados hódoltság után, a 19. század közepén, 1856-ban vette kezdetét, s azt követően szüntelen törekvésévé vált a fennmaradásának a biztosítása. A 20. század nagy átalakulásai során Bukarestnek a szövetségesei révén sikerült előnyös helyzetre szert tennie ugyan (területi gyarapodása: Erdély, Dobruzsza), ám annak a fenntartása és a létjogosultságának a bizonyítása érdekében egyfajta megfelelési kényszerbe került. A bukaresti külpolitika egyik fő célja, hogy Románia Kelet-Európa meghatározó állama legyen, és „kitörjön” a kisállami státuszból. Ehhez azonban mind a népessége, mind a területe, mind pedig a gazdasági-befolyási ereje szempontjából növekedésre lenne szüksége. A kitűzött célok eléréséhez szükséges, a nemzetközi térben megvalósítandó stratégiai irány a rendszerváltás után néhány év leforgása alatt kikristályosodott.

Az 1990-es évek kezdeti nehézségei ellenére a román-amerikai kapcsolatok fejlődése szempontjából lényegi fordulatot elsősorban a bipoláris korszak megszűnése hozott. Noha a diplomáciai kapcsolataik egészen a 19. század végéig visszanyúlnak, a 20. század háborús eseményei jelentősen akadályozták a két ország jó viszonyának az elmélyülését. Románia, amely szintén a Szovjetunió érdekszférájába tartozott, a régió országaihoz képest mégis példátlan szabadsággal bírt 1945-től 1989-ig. Jól példázta mindezt, hogy az 1960-as évek második felében Moszkva „rábólintott”, hogy a románok kanadai segítséggel megkezdhessék a jelenleg is működő, amerikai technológián alapuló atomreaktoraik megépítését.⁴⁴ Emellett Románia volt az egyetlen ország a keleti blokkon belül, amelyik kimaradt a prágai tavasz leveréséből, 1984-ben pedig képviseltette magát a Los Angeles-i olimpián.⁴⁵ A Nyugat felé kacsintás tehát már jóval a rendszerváltást megelőzően a román politikai elit és gondolkodás napirendjét képezte.

E tényt támasztja alá az is, hogy 1975-től 1988-ig az USA által a legnagyobb kedvezményben részesülő országok körébe tartozott Románia is.⁴⁶ Alig néhány hónappal a véres kimenetelű 1989-es forradalom után, 1990 februárjában James Baker amerikai külügyminiszter látogatást tett Bukarestben, ahol találkozott az új vezetéssel és az ellenzék képviselőivel is. A látogatásnak nem csupán szimbolikus jelentősége volt: Washington szemszögéből logikus lépésnek tekinthető, hogy az újonnan „felszabadult” államokban rejlt lehetőségeket felmérje, főleg, ha azok olyan baráti szándékkal fordulnak feléje, mint Románia.

A kilencvenes évek eleje viszont ambivalens időszakként jellemezhető a román bel- és külpolitika oldaláról egyaránt. Némi időre volt szükség a belpolitikai rend megteremtéséhez, és ahhoz is, hogy az új rendszer eldöntse, milyen irányvonalat szeretne képviselni. A megváltozott világrend egyben a nemzeti érdekek és szerepvállalás kérdéskörében is újratervezésre sarkallta a politikai

vezetést, s noha az 1990 és 1995 közötti időszakot egyesek „szürke zónaként” is emlegetik a román külpolitikában, abban az időszakban kezdődött meg az euroatlanti integráció irányába fordulás is.

Itt meg kell jegyeznünk, hogy számos esetben a kezdeti esetlenség jellemezte a román stratégiaalkotást. Az Ion Iliescu elnöksége alatt, 1991-ben előterjesztett Nemzeti Biztonsági Konceptió tervét, majd a négy évvel későbbi változatot sem fogadta el a parlament, mivel azok számos ponton ellentmondásos és idejüket múlt tételeket tartalmaztak. Hiányoztak e tervezetekből az emberi és a kisebbségi jogokra vonatkozó garanciák is. Eközben a stabil biztonsági környezet megteremtése érdekében 1991 áprilisában Iliescu Moszkvában aláírta a román–szovjet szerződést, amelynek részeként többek között megállapodtak az ország határainak és területi épségének a sérthetetlenségéről, továbbá arról is, hogy egyikük sem vesz részt a másik ellen irányuló szövetségben. Ennek ellenére 1991. július 4–5-én Bukarestbe látogatott Manfred Hermann Wörner, az akkori NATO-főttnkár, s az eseményt az atlanti szövetséghez történő román csatlakozás felé tett egyik első lépésének is tekinthetjük. A fekete-tengeri térség hagyományosan nem töltött be jelentős szerepet a NATO napirendjén, bár a Dél-Kaukázus stabilitása egy-két partnerségi programban időszakosan előke-rült.⁴⁷

1993-ban Románia visszakерült az USA részéről a leginkább kedvezményezettként számon tartott országok közé, s e státusza állandóságát a Kongresszus 1996-ban fogadta el.⁴⁸ Az Egyesült Államok ezzel is támogatni szerette volna az országnak a piacgazdaságra történő átállását és a kétoldalú kapcsolatok erősítését. A folyamat támogatottságát bizonyította Bill Clinton amerikai elnök egy évvel későbbi bukaresti látogatása és a stratégiai partnerségről szóló kétoldalú megegyezés is. Amellett, hogy Bukarest megerősítette az euroatlanti integrációs szándékát, lehetővé tette, hogy amennyiben arra szükség van, az amerikai csapatok használhassák az ország légterét és bázisait a szerbek elleni támadások során.⁴⁹ Ezzel is azt üzentte, hogy kész a rendelkezésére álló eszközökkel támogatni az Egyesült Államokat és közreműködni a NATO műveleteinek a végrehajtásában. Alig egy évvel a NATO-csatlakozás után, 2005-ben, Washington és Bukarest védelmi együttműködésről szóló szerződést kötött,⁵⁰ amely lehetőséget biztosított amerikai csapatoknak a tartósan Románia területén történő állomásoztatására.

Oroszország számára a felsorolt események a korábbi román–oros megállapodás felrúgását jelentette, s ettől kezdődően egyre jobban kirajzolódott a két ország stratégiai ellentéte. Tovább mélyítette a Bukarest és Moszkva közti szakadékat, hogy 2011-ben közös nyilatkozat jelent meg az Amerikai Egyesült Államok és Románia közötti 21. századi stratégiai partnerségről. A dokumentum hangsúlyozta a politikai-katonai együttműködés erősítését, továbbá kitért a kereskedelmi-gazdasági lehetőségek és az energiabiztonság kérdésére is.

Néhány évvel később, 2015-ben, átadták a Románia déli határa mentén fekvő deveselui rakétavédelmi komplexumot (*U.S. Aegis Ashore Missile Defense System Romania*, USAAMDSRO), amelynek a védelmét és az üzemeltetését teljes mértékben amerikai katonák látják el.⁵¹ Az, hogy e bázis Romániában található, amely egy Fekete-tenger menti ország, a Krím félsziget elfoglalását követően vitathatatlanul felértékelődött az európai biztonság és az amerikai stratégiai érdekek szempontjából. Akárcsak Lengyelország, Románia szintén az orosz fenyegetésre való hivatkozással igyekezett többször is a saját védelmének a megerősítését indokolni, amelyre mind a 2008-as orosz–grúz háború, mind 2014 krími eseményei, mind pedig a 2022 februárjában kirobbant orosz–ukrán háború igazolási alapként szolgál.

Moszkva álláspontja szerint azonban éppen ezen országoknak a lépései, a vele kötött szerződések be nem tartása és az amerikaiak felé megnyilvánuló elköteleződésük alkotta azokat a tényezőket,⁵² amelyek kvázi lépéskényszerbe hozták a saját érdekei védelmében. Mivel Oroszország Európában Belaruszon kívül aligha talál magának hasonlóan hű szövetségest, amelynek a területén maga is fegyveres erőket állomásoztatna, az orosz „bekerítettségérzés” és birodalmi büszkeség – vagy inkább nosztalgia – szélsőséges reakciót váltott ki. A Romániával való kapcsolatok egyértelmű megromlására a Krím félsziget elfoglalása tette rá a pecsétet. Mivel annak következtében jelentősen lerövidült a két ország közötti földrajzi távolság, Bukarest a fekete-tengeri érdekei csorbulásaként is értelmezte az eseményeket.

A román katonai beszerzések szakmai háttere

A román haderő állapota az orosz–ukrán háború 2022-es megkezdése előtt

A jelen tanulmányban nem kívánunk teljes körű visszatekintést nyújtani a román haderőnek a hidegháborút követő helyzetére, ugyanakkor fontos megemlíteni, hogy az 1989-es forradalom után a szervezetnek számos nehézséggel kellett szembenéznie. Egyrészt a vezetés-irányítás tekintetében egy átfogó újratervezésre volt szükség, másrészt viszonylag nagy mennyiségű elavulófélben lévő szovjet haditechnikai eszköz sorsát is rendezni kellett. Ez utóbbi esetében a mai napig tartanak a hadrendből történő kivonás folyamatai. A román haderők teljes létszáma a legfrissebb (2022-es) adatok szerint 71.500 fő, közülük a szárazföldi erők kötelékeiben 35.500, a tengerészetnél 6.800, a légierőnél 11.700, az összhaderőnemi kötelékekben pedig 17.500 fő szolgál. A hadsereg állományához tartoznak még a tartalékosok és a csendőrök, összesen 57.000 fő.⁵³

Noha Romániának 2022-ben valamelyest csökkent az előző évihez képest a védelmi költségvetési kerete (5,56-ról 5,19 milliárd dollárra), az ország GDP-je a magas (13,3%-os) infláció ellenére is 300 milliárd dollárra nőtt,⁵⁴ így a védelmi

költségvetés mértéke 1,7 százalékot tett ki. Ugyanakkor az orosz–ukrán háborúra való tekintettel Klaus Johannis államfő hangsúlyozta, hogy az elkövetkező időszakban az ország 2,5 százalékot kíván a védelmi kiadásokra fordítani.

A szárazföldi erők tekintetében a jelenlegi felszereltsége nem éppen modern: még mindig jelentős mennyiségű elavulófélben levő eszköz áll hadrendben. A harckocsik száma – 220 db T-55AM, 103 db TR-85, 54 db TR-85 M1, azaz összesen 377 darab – a régiós országok állományában lévőkhöz képest magas, de jelentős utánpótlásra van szükség modern felszerelésekből. A páncélos harcjárművek közül többnyire a saját gyártmányú TAB típusú eszközök állnak rendelkezésre, illetve a Svájtól vásárolt 94 db Piranha V gyalogsági harcjármű, amelyek automata toronnyal, 30 mm-es ágyúval és géppuskával felszereltek, továbbá 43 db Piranha III típusú csapatszállító. Az Egyesült Államoktól különböző gyalogsági szállítójárműveket vásárolt az elmúlt években Románia, például közel 300 db, az afganisztáni műveletek során is alkalmazott nagy mozgékony-ságú többcélú kerek járművet (HMMWV), valamint Cougar és MaxxPro típusú járműveket, amelyeket az aknaálló képességük tesz különlegessé.

A légierő 12 db amerikai gyártmányú – a Lockheed Martin által gyártott C-130B, C-130H (Hercules) és C-27J Spartan típusú – közepes légi szállító géppel rendelkezik.⁵⁵ A Románia által megközelítőleg 6,2 milliárd értékben vásárolt további amerikai haditechnikai felszerelések között szerepeltek többek között haditengerészeti csapásmérő rakéták, az F-16-os rendszerhez kapcsolódó be-
rendezések, Patriot rakéták és HIMARS rakétatüzérségi rendszerek.

A haditengerészet kötelékében jelenleg két fregatt, egy korvett, egy rakéta-szállító, egy logisztikai, valamint egy aknakereső hajó található, továbbá kisebb, folyami hajózásra alkalmas cirkálók.⁵⁶ Az utóbbi évek összes kormányát ért legnagyobb kritikák egyike viszont az volt, hogy még mindig nem sikerült modernizálni a haditengerészeti erőket. A négy új korvett korábban tervezett vásárlása elmaradt, akárcsak a meglévő fregattok felújítása. A modernizálást egy 2019-es megállapodás értelmében a francia Naval Group végezte volna el, de a csoport a szerződést 2023-ban visszamondta.⁵⁷

Haderő-modernizáció 2022 után

Románia a 2023-as haderőlétszámot tovább szeretné bővíteni, ezért a védelmi minisztérium országosan több mint ezer állást hirdetett meg a hivatásos szolgálatra jelentkezők számára.⁵⁸ 2023 márciusában az amerikai védelmi minisztérium Románia részére 95 db taktikai jármű és a hozzájuk kapcsolódó fegyverzet eladásába egyezett bele. Az ún. nehézfegyver-hordozó könnyű taktikai járművek (JLTV) összesen 104 millió dollárba kerülnek majd, ha az Egyesült Államok Kongresszusa is jóváhagyja az eladásukat. A tervek szerint a csomagot további 34 db JLTV-vel is kiegészítik majd, azokért nagyjából még 44 millió dollárt kell fizetni.⁵⁹ A szárazföldi erők esetében 298 db gyalogsági harcjármű vásárlása is

szerepel a tervek között. 246-nak a beszerzése már 2023-ban elindult, és kilenc éven át tart a teljes mennyiség megvétele. Az értékük megközelítőleg 2,5 milliárd eurót tesz ki. További 1,1 milliárd euróba kerül majd a szintén 2023-tól elindított 5 db 155 mm-es önjáró tarack megvásárlása.⁶⁰ 2023 márciusában a román államfő jelezte, hogy hazája 54 db M1 Abrams harckocsit⁶¹ és 32 db F-35 Lightning II vadászbombázót is vásárolna az Egyesült Államoktól.⁶²

A román honvédelmi minisztérium további célja 41 olyan rakétarendszer beszerzése, amelyek a rövid és a nagyon rövid hatótávolságú (SHORAD/VSHORAD) kategóriába tartoznak, összesen 4,2 milliárd euró értékben. Az elképzelés az, hogy közülük a légierő kapna 16 integrált SHORAD/VSHORAD légvédelmi rakétarendszert, a szárazföldi erők pedig 9 SHORAD és 16 VSHORAD-ot. Ebből a 2023-ban indult és 8 évig tartó első fázisban a becslések szerint 2,1 milliárd euró értékben 6 SHORAD/VSHORAD-ot vásárolnak a légierőnek, valamint 6 SHORAD-ot és 6 VSHORAD-ot a szárazföldi erőknek. A könnyű gyalogsági fegyverek nagy részét Románia a saját hadiipara segítségével kívánja legyártani, s azt a tervek szerint 2024-től el is tudják kezdeni.⁶³

A román katonai beszerzések politikai háttere

A jelenlegi haderőfejlesztési program, az Armata 2040 megvalósulását, amely több mint 100 milliárd eurós befektetést jelent a román állam számára, számos tényező motiválta. Egyrészt a szövetségi keretekben elvárt minőségnek és mennyiségnek történő megfelelés, azon belül is hangsúlyosan az Egyesült Államokkal történő együttműködés szem előtt tartása. Másrészt az ország közvetlen földrajzi környezetében történő háborús események, végül pedig a globális kihívások fényében jelentkező modernizációs kényszer, amely trendszerűnek számít a régióban. A román fegyveres erők elsődleges célja a területvédelem, emellett a NATO és az EU misszióinak a támogatása, amellyel hozzá kíván járulni mind a regionális, mind pedig a globális stabilitás megteremtéséhez.

A 2024-ig szóló védelmi stratégia az elsődleges fenyegetésként Oroszország agresszióját határozza meg, ezért fokozott hangsúly került az Armata 2040 projekt keretében megvalósuló átfogó modernizálásra.

Az ország nemzetközi pozicionálása szempontjából hangsúlyos szerepet kapott az elmúlt években a Fekete-tenger biztonságának a garantálása és az azzal kapcsolatos különböző platformokon Románia aktív megjelenése. A haditechnikai eszközök beszerzésére újonnan kiírt pályázatok többsége, illetve értéke szempontjából egyértelműen az amerikaiak mellett tették le a voksukat a képviselők a román parlamentben. Ennek oka lehet egyrészt az ország részéről a stratégiai partnerségből eredő elkötelezettségének a kifejezése, másrészt pedig, mivel e fegyverrendszereket több NATO-tagállamban is rendszeresítették, azok az interoperabilitáshoz könnyebben hozzá tudnak járulni.

Csak feltételezni tudjuk ugyan, de szerepe lehet e nagymértékű beruházásoknak abban is, hogy Románia a NATO-n belüli szerepét minden téren erősíteni kívánja, így az említett katonai területen kívül a politikai szinten is. A NATO-főtítkárhelyettesi pozíciót jelenleg is a román Mircea Geoană tölti be, de felröptentek olyan hírek is, hogy a NATO-főtítkári pozíciónak a 2024-ben júliusában esedékes választáson történő elnyerésére a román államfő, Klaus Johannis is esélyesnek tartotta magát.⁶⁴ Bár az, hogy a jelenlegi főtítkárt, Jens Stoltenberget ki fogja váltani a hivatalában, még a jövő zenéje, ám annak a lehetősége, hogy román jelölt kerülhetne a szervezet élére is, jelentős üzenetértékkel bírna.

A román-amerikai gazdasági és politikai kapcsolatok jelentősége

Románia 2020-ban nagyjából 1 milliárd dollár értékben vásárolt amerikai termékeket, és 2 milliárd dollárnyit exportált az Amerikai Egyesült Államokba. A két fél teljes árukereskedelme (3 milliárd dollár) a 163 milliárdos román globális áruforgalomnak kevesebb mint 2 százalékát adta.⁶⁵

A románok az európai partnereikkel viszont sokkal jelentősebb kereskedelmi kapcsolatokat tartanak fenn: a britekkel 3,5 milliárd dolláros áruforgalmat bonyolítottak le, a franciákkal 9, a németekkel pedig 35 milliárd dollár értékűt. Az Olaszországgal folytatott kereskedésük majdnem elérte a 16 milliárd dollárt, Spanyolországgal több volt, mint 4 milliárd. Magyarország esetében 10 milliárd dollárt, Lengyelországéban több mint 8 milliárd dollárt tett ki az export-import együttesen.⁶⁶

Az ázsiai partnerek közül egyértelműen a legfontosabb a románok számára Peking. Kínával 6,7 milliárd dollár, míg Oroszországgal kevesebb mint 3 milliárd, Indiával pedig alig 500 millió dollár értékben kereskedtek.⁶⁷

* * *

Összességében elmondható, hogy Románia számára az Egyesült Államok nem kiemelkedően fontos kereskedelmi partner, sőt a legjelentősebb geopolitikai fenyegetésként azonosított oroszokkal is ugyanakkora az árucseréjének az értéke, mint az amerikaiakéval. Jelentősen megnövekedett a kínaiakkal való áruforgalma is, ami részben a fekete-tengeri kikötők helyzetének köszönhető. Bár – nem meglepő módon – a majdnem 7 milliárd dolláros kereskedelmükből 6 milliárd a kínai import, és csak 1 milliárdot tesz ki a román export.⁶⁸

Románia és az Egyesült Államok közeledése tehát egyértelmű, mégis vannak területek, amelyeken mérsékelt az együttműködésük. Bukarestnek többszöri próbálkozás után sem sikerült még elérnie, hogy a román állampolgárai vízummentességet kapjanak Washingtontól. Az amerikai fél érvelése szerint ez

a helyzet csak akkor változhat meg, ha a román vízumkérvényezőknél csak kevesebb mint 3 százalékát kell visszautasítaniuk, de ez az arány még mindig 10 százalék felett van.⁶⁹

Az 1997-ben kezdődött stratégiai partnerség kapcsán Románia évről évre nagyobb visszhangot igyekszik az Egyesült Államokon belül is kiváltani. Erre a politikai párbeszédén és a nemzetköz szervezeten belüli együttműködésen kívül a kulturális területen is törekszik. Például az amerikai nagyvárosokban megvalósítandó kulturális események szervezésével, illetve a Romániában található felsőoktatási intézmények közül számosnak a keretében folyó amerikai tanulmányok népszerűsítésével.

A szövetségi politika dilemmái és az atlantizmus a két országban

Az Ukrajnában zajló háború az amerikai szövetség erősítése mellett Románia és Lengyelország közeledését is elősegítette. A regionális biztonság szempontjából így e két ország a kelet-európai térség bástyájává vált. Mindkét fél esetén jelentős a „bekerítettség” percepciója: úgy érzik, hogy olyan államok veszik körül őket, amelyeknek az érdekei ellentétesek a saját nemzeti-stratégiai érdekeikkel.

A kezdeti kérdésünk, miszerint az Egyesült Államok elsősorban előnyt (profitot) szeretne szerezni a két országgal való kapcsolatából, vagy a velük való együttműködés inkább a célja, a következő megállapításokra jutottunk. Úgy tűnik, jelenleg mindkettőt sikerült megvalósítani. A keleti és a délkeleti szövetségeseknek az ukrajnai háború miatt történt megerősítése, illetve az ukránok közvetlen katonai támogatása révén rövid távon kedvező helyzetet teremtett magának. Hosszú távon azonban az Európát sújtó energiaválság és a gazdasági krízisek a nyugati szövetségi rendszernek a világ feltörekvő hatalmaival és más régióival szembeni gyengülését idézik elő. A meggyengült Európa visszaszorul ugyan Amerika vetélytársaként a világgpiacról, de ez a rivális hatalmaknak fog kedvezni.

Ebben a geopolitikai kontextusban Varsó és Bukarest igyekszik minél jobb szövetségesnek mutatkozni, s közben a saját ambícióit is megvalósítani. Lengyelország számára az atlantizmus lehet az az eszköz, amely révén valódi nagyhatalommá válhat, és semlegesítheti a németek és az oroszok közé való geopolitikai besoroltságának a kihívásait. Románia szintén bizalmatlan a környező országok iránt, így – ahogy sokan mondják – az egyetlen barátja a Fekete-tenger. Ebben az összefüggésben megint csak érthető, hogy kényelmes gondolat számára, hogy egy távoli nagyhatalmi támogatóval ápol szoros kapcsolatot.

Bizonyos megfigyelések Lengyelország és Románia esetében is hasonló következtetésekre vezettek. Bár az Amerikai Egyesült Államok a távolsága miatt nem természetes kereskedelmi partnere a két kelet-európai országnak – legalábbis

az export és az import mutatóiból az látszik, hogy nem jelentős az áruforgalom közöttük –, egy-két stratégiai ágazatban, főleg az energetika terén, mégis aránytalanul nagy jelentősége lehet egy-egy amerikai terméknek, illetve szolgáltatásnak. Közöttük lehet megemlíteni a még mindig korlátozott mértékű, de az energiafüggést csökkentő amerikai LNG-exportot, illetve az energiaszektor általánosságban is. A románok kanadai technológiával építették meg az atomerőműüket,⁷⁰ a lengyelek pedig a következő évtizedekben terveznek jelentős beruházásokkal nukleáris létesítményeket létrehozni, nagy valószínűséggel amerikai cégekkel együttműködésben.

A legjelentősebb együttműködési terület a lengyel–amerikai és a román–amerikai kapcsolatokban is a katonai szektor, bár a nagyságrendekben jelentős eltérés mutatkozik. Lengyelország nagyon ambiciózus haderő-modernizációs tervvel készül a következő 5-10 évre, amelyben jelentős szerepet szán közvetlenül az amerikai vállalatoknak, illetve az amerikai eszközök valamilyen variánsát fejlesztő más, jellemzően dél-koreai cégeknek. A jellegükből adódóan hosszú időtartamra kötött szerződések egyrészt nagy összegekről, esetenként több 10 milliárd dollárról szólnak, másrészt az aláírásuk után nehezebben lesznek elválaszthatók egymástól a két fél stratégiai érdekei. A legtöbb modernizáló ország éppen ezért választ óvatosan partnereket, és ha teheti, diverzifikál. Varsó az általa folytatott mérsékelt diverzifikálás ellenére sem értékelődött le Washington szemében: az amerikaiak továbbra is tartós és erős szövetségként tekintenek a lengyelekkel való kapcsolatra. Bukarest pedig jelentősen megerősítette a NATO-n belüli intézményi pozícióit és a nemzetközi reputációját, amely néha túlmutat a haderejének és a gazdasági képességeinek a valós súlyán.

Az Amerikai Egyesült Államok számára fontos, hogy a NATO keleti és délkeleti szárnyán ütőképes haderő védje a szövetség határait. Részben ezért is támogatnak, illetve fogadnak el minden olyan érvet és kérést, amely nem feltétlenül kedvez ugyan az amerikai védelmi iparnak, de gyorsítja a régió védelmi képességeinek a fejlesztését. Magyarán: Washington számára nem jelent gondot, ha a partnerek norvég F-16-os vadászgépet, dél-koreai K2-es harckocsit vagy FA-50-es repülőgépet vásárolnak. A lengyelek és a románok nem zárták ki az amerikai cégeket a beszerzési projektekből, de nem minden ajánlatukat tartották versenyképesnek. Azokon a pályázatokon viszont, amelyekben nyertek, ott jelentős haszonra tehetek így is szert, ami tovább erősítette az amúgy is jó politikai kapcsolatokat.

A lengyel és a román társadalom jelenleg sokkal megengedőbb a katonai kiadásokkal összefüggésben, mert fontosabb számukra a biztonság és a katonai védelem garantálása, mint a jólét maximalizálása. Mindez szintén újabb lehetőségeket teremtett az amúgy is kedvező hadiipari kapcsolatok elmélyítésére.

Jegyzetek

- 1 Stepper Péter: „Magyarország hozzájárulása a NATO működéséhez”, *Fókuszban*, no. 2. (2019): 115–119.
- 2 Anderlini, Jamil és Caulcutt, Clea: „Europe Must Resist Pressure to Become »America’s followers,« Says Macron”, *Politico*, <https://www.politico.eu/article/emmanuel-macron-china-america-pressure-interview/> (a letöltés ideje: 2023. augusztus 1.).
- 3 U.S. Department of State, „U.S. Security Cooperation with Romania”, <https://www.state.gov/u-s-security-cooperation-with-romania/> (a letöltés ideje: 2023. augusztus 1.).
- 4 Lieberthal, Kenneth G.: „The American Pivot to Asia”, *Brookings*, <https://www.brookings.edu/articles/the-american-pivot-to-asia/> (a letöltés ideje: 2023. augusztus 1.).
- 5 Balogh István, Marton Péter és Rada Péter: „The V4–US Relationship and the Western Balkans in Light of the U.S. Pivot to Asia”, *BiztPol Affairs*, 1., no. 1. (2013), elektronikusan elérhető: https://epa.oszk.hu/02400/02475/00001/pdf/EPA02475_BiztPolAffairs_2013_09-11_01-10.pdf (a letöltés ideje: 2023. augusztus 1.); Bartha Dániel és Rada Péter: „The Role of the Visegrád Countries in the Transatlantic Future”, *BiztPol Affairs*, 2., no. 1. (2014), elektronikusan elérhető: http://real.mtak.hu/80393/1/15_Bartha_Rada_BiztPolAffairs_2014_01.pdf (a letöltés ideje: 2023. december 21.).
- 6 Walt, Stephen M.: *The Origins of Alliances* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1986).
- 7 Christensen, Thomas J. és Snyder, Jack: „Chain Gangs and Passed Bucks: Predicting Alliance Patterns in Multipolarity”, *International Organization*, 44., no. 2. (1990): 137–168. Uo., 137–168. o.
- 9 CBOS Public Opinion Research Center, „Polish Public Opinion, 4/2022”, https://www.cbos.pl/PL/publikacie/public_opinion/2022/04_2022.pdf (a letöltés ideje: 2023. augusztus 1.).
- 10 Wright, Thomas: *All Measures Short of War: The Contest for the Twenty-First Century and the Future of American Power* (New Haven, CT: Yale University Press, 2017).
- 11 Snyder, Glenn H.: *Alliance Politics* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1997).
- 12 Uo.
- 13 Von Neumann, John és Morgenstern, Oscar: *Theory of Games and Economic Behavior* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1944).
- 14 Snyder: *Alliance Politics*.
- 15 Uo.
- 16 Dobrowiecki Péter és Stepper Péter: „A magyar külpolitika és az EU Keleti Partnerség”, *AJTK Kutatói Blog*, 5. no. 6. (2020).
- 17 Hackett, James (szerk.): *The Military Balance 2021* (London: The International Institute for Strategic Studies, 2021), 66–164. o.
- 18 Uo, 66–164. o.
- 19 Sabak, Juliusz: „More Masters for Poland. European Training Base and Successor to the Su-22?”, *Defence 24 com*, <https://defence24.com/armed-forces/air-force/more-masters-for-poland-european-training-base-and-successor-to-the-su-22-analysis> (a letöltés ideje: 2023. augusztus 1.).
- 20 Hackett (szerk.): *The Military Balance 2021*, 66–164. o.
- 21 Hackett, James (szerk.): *The Military Balance 2023* (London: The International Institute for Strategic Studies, 2023), 66. o.
- 22 Preussen, Wilhelmine: „Germany Approves Poland’s Request to Send Old Fighter Jets to Ukraine”, *Politico*, <https://www.politico.eu/article/germany-ukraine-poland-mig29-fighter-jet-russia-war/> (a letöltés ideje: 2023. augusztus 1.).

- 23 *Deutsche Welle*, „Poland to Ramp up Defence Budget up to 4% of GDP”, <https://www.dw.com/en/poland-to-ramp-up-defense-budget-to-4-of-gdp/a-64555544> (a letöltés ideje: 2023. augusztus 1.).
- 24 Gençtürk, Ahmet: „Poland to Produce over 800 South Korean K2 Tanks as Part of Order for Polish Army”, *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/en/europe/poland-to-produce-over-800-south-korean-k2-tanks-as-part-of-order-for-polish-army/2835927> (a letöltés ideje: 2023. augusztus 1.).
- 25 Hackett (szerk.): *The Military Balance 2023*, 65. o.
- 26 Graf, Jędrzej: „Polish F-35 Deliveries Delayed”, *Defence24*, <https://defence24.com/industry/polish-f-35-deliveries-delayed-exclusive> (a letöltés ideje: 2023. augusztus 1.).
- 27 Saballa, Joe: „South Korea Rolls out First FA-50 Fighter Jet for Poland”, *The Defence Post*, <https://www.thedefensepost.com/2023/06/09/south-korea-fighter-poland/> (a letöltés ideje: 2023. augusztus 1.).
- 28 Hackett (szerk.): *The Military Balance 2023*, 67. o.
- 29 Uo., 67. o.
- 30 Uo., 64. o.
- 31 Rempfer, Kyle: „Two Army Patriot Missile Batteries Dispatched to Poland”, *The Army Times*, <https://www.armytimes.com/flashpoints/2022/03/09/two-army-patriot-missile-batteries-dispatched-to-poland/> (a letöltés ideje: 2023. augusztus 1.).
- 32 *World Integrated Trade Solution*, „Poland Trade Summary 2020 Data”, <https://wits.world-bank.org/CountryProfile/en/Country/POL/Year/2020/Summary> (a letöltés ideje: 2023. augusztus 1.).
- 33 Uo.
- 34 Uo.
- 35 Uo.
- 36 *Trading Economics*, Poland Imports by Country, <https://tradingeconomics.com/poland/imports-by-country> (a letöltés ideje: 2023. december 21.).
- 37 *Trading Economics*, Poland Exports by Country, <https://tradingeconomics.com/poland/exports-by-country> (a letöltés ideje: 2023. december 21.).
- 38 *World Integrated Trade Solution*, „Poland Trade Summary”.
- 39 Uo.
- 40 Uo.
- 41 Uo.
- 42 Wike, Richard, Fetterolf, Janell, Fagan, Moira és Gubbala, Sneha: „International Attitudes Toward the U.S., NATO and Russia in a Time of Crisis”, *Pew Research Center*, <https://www.pewresearch.org/global/2022/06/22/international-public-opinion-of-the-u-s-remains-positive/>. (a letöltés ideje: 2023. augusztus 1.).
- 43 Rada Péter és Stepper Péter: „A liberális rend szürRealizmusa: Amerikai belpolitikai trendek, választások és külpolitikai várakozások”, *Magyar Külügyi Intézet*, https://kki.hu/wp-content/uploads/2019/05/KE_2023_03_US_A_liberalis_rend_RBSP.pdf (a letöltés ideje: 2023. augusztus 1.).
- 44 Gheorghe, Eliza: „Atomic Maverick: Romania’s Negotiations for Nuclear Technology, 1964–1970”, *Cold War History*, 13., no. 3. (2013): 373–392.
- 45 *Comitetul Olimpic și Sportiv Român*, „Los Angeles 1984”, <https://www.cosr.ro/iocuri-olimpice-de-vara/los-angeles-1984> (a letöltés ideje: 2023. augusztus 15.).
- 46 Kozma Klementina: „Az Egyesült Államok és Románia kapcsolatának kezdetei”. *Külügyi Műhely*, 2., no. 2. (2020): 214–226.

- 47 Stepper Péter és Szálkai Kinga: „NATO’s Energy Security Agenda and Its Possible Applications in the South Caucasus”, *Caucasus International*, 4., no. 3–4. (2015): 27-44.
- 48 *United States Senate, Committee on Finance*, „Permanent Extension of Most-Favored-Nation (MFN) Trade Status to Romania”, <https://www.finance.senate.gov/imo/media/doc/Hrc104-885.pdf> (a letöltés ideje: 2023. augusztus 1.).
- 49 Crace, John: NATO Gears up for Invasion of Kosovo at End of May”, *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/1999/apr/18/balkans3> (a letöltés ideje: 2023. augusztus 15.).
- 50 *U.S. Department of State*, „Agreement Between the United States of America and Romania”, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/02/06-721-Romania-Defense-SO-FA.pdf> (a letöltés ideje: 2023. augusztus 15.).
- 51 Rigge, David M.: „U.S. Aegis Ashore Missile Defense System Romania Change of Command”, *U.S. Naval Forces Europe and Africa/U.S. Sixth Fleet*, <https://www.c6f.navy.mil/Press-Room/News/News-Display/Article/3191182/us-aeis-ashore-missile-defense-system-romania-change-of-command/> (a letöltés ideje: 2023. augusztus 1.).
- 52 *Reuters*, „Russia Calls Romania »a Clear Threat« and NATO Outpost: Ifax”, <https://www.reuters.com/article/cnews-us-russia-romania-nato-idCAKBN1500W0> (a letöltés ideje: 2023. augusztus 15.).
- 53 Hackett (szerk.): *The Military Balance 2023*, 126. o.
- 54 Uo., 125. o.
- 55 Uo.
- 56 *Fortele Navale Romane*, „Nave Maritime”, <https://www.navy.ro/despre/nave.php> (a letöltés ideje: 2023. augusztus 15.).
- 57 Grădinaru, Anca: „Cum a îngropat statul român înzestrarea Forțelor Navale în timp ce Rusia revendică tot mai agresiv dominația la Marea Neagră” [Hogyan temette el a román állam a haditengerészet adományát, miközben Oroszország a Fekete-tengeren egyre agresszívebben követel dominanciát], *Europa Liberă România*, <https://romania.europa-libera.org/a/anularea-contractului-pentru-dotarea-forestelor-navale-cu-noi-nave-si-modernizarea-a-doua-fregate-vechi-prohodul-inzestrarii-forestelor-navale/32541223.html> (a letöltés ideje: 2023. augusztus 15.).
- 58 Bolocan, Valentin: „Armata face angajări masive. Se caută militari profesioniști, dar și rezerviști voluntari” [A katonaság tömegesen vesz fel munkaerőt. Hivatásos katonákat, de önkéntes tartalékosokat is keresünk], *Adevărul.ro*, <https://adevarul.ro/stiri-interne/evenimente/armata-face-angajari-masive-se-cauta-2167499.html> (a letöltés ideje: 2023. augusztus 15.).
- 59 *Defense Security Cooperation Agency*, „Romania – M1278a1 Heavy Gun Carriers Joint Light Tactical Vehicles (JLTVs)”, <https://www.dsca.mil/press-media/maior-arms-sales/romania-m1278a1-heavy-gun-carriers-joint-light-tactical-vehicles-iltvs> (a letöltés ideje: 2023. augusztus 15.).
- 60 Jipa, Florin: „MAPn demarează un plan de înzestrare de 10 miliarde de euro” [A MAPn 10 milliárd eurós támogatási tervet indít], *Monitorul Apărării și Securității*, <https://monitorulapararii.ro/mapn-demareaza-un-plan-de-inzestrare-de-10-miliarde-de-euro-1-49823> (a letöltés ideje: 2023. augusztus 15.).
- 61 Nagy Dávid: „Romania Would Strengthen NATO’s Eastern Flank with US Weapons and Presence”, *Hungarian Conservative*, <https://www.hungarianconservative.com/articles/current/romania-strengthen-east-flank-nato-usa-poland-military-acquisitions-russian-aggression/> (a letöltés ideje: 2023. augusztus 15.).

- 62 Muresan, Darius: „România a făcut un pas mare către achiziția de F-35. A fost dezvăluit în premieră și numărul de avioane pe care le vom cumpăra” [România nagy lépést tett az F-35-ös megvásárlása felé. Először az is kiderült, hány gépet fogunk vásárolni], *Defense Romania*, https://www.defenseromania.ro/romania-a-facut-un-pas-mare-catre-achizitia-de-f-35-a-fost-dezvaluit-in-premiera-si-numarul-de-avioane-pe-care-le-vom-achizitiona_623985.html (a letöltés ideje: 2023. augusztus 15.).
- 63 Jipa: „MApN demarează”.
- 64 Hickman, Joel: „Who Should Be NATO’s Next Secretary General?” *CEPA*, <https://cepa.org/article/who-should-be-natos-next-secretary-general/> (a letöltés ideje: 2023. augusztus 1.).
- 65 *World Integrated Trade Solution*, „Romania Trade Summary 2020 Data”, <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/ROM/Year/2020/Summary> (a letöltés ideje: 2023. augusztus 1.).
- 66 Uo.
- 67 Uo.
- 68 Uo.
- 69 Dumitrescu, Radu: „Romania’s Request for Visa Waiver »legitimate,« US Senator Says”, *Romania-Insider.com*, <https://www.romania-insider.com/romanias-visa-waiver-legitimate-us-senator-feb-2023> (a letöltés ideje: 2023. augusztus 15.).
- 70 *World Nuclear Association*, „Nuclear Power in Romania”, <https://world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-o-s/romania.aspx>. (a letöltés ideje: 2023. augusztus 1.).